

Syllabus k předmětu „Psychosémantika“

Úvodní hodina: seznámení s obsahem kurzu a s podmínkami absolvování (viz níže).

I. Metateoretický a filozofický úvod (předpokládaná doba prezentace: 2-3 hodiny)

Vymezení psychosémantiky, její předmět zkoumání: význam, který je přisuzován objektům a reprezentován v subjektivním „sémantickém prostoru“; implikace teoretické: k teorii jednání a k výzkumu subjektivní psychologické skutečnosti; implikace metodologické: problém exaktnosti a idiografického zřetele, nomotetická a idiografická tradice v psychosémantice; implikace v aplikované psychologii: psychosémantický výzkum jako most k porozumění konkrétnímu jedinci.

Sémantické koncepce a statut deskriptivní psychosémantické teorie

- i) Logická sémantika – individuace významu podle smyslu a referentu, koncepce Fregy; extenzionální a intenzionální pojetí významu a jejich omezení; hyperintenzionální úroveň; propoziční postoje; nástroje logické sémantiky: teorie množin, metafora možných světů; sémantický atomizmus, princip kompozicionality, synonymie a analytičnost v logicko-sémantických teoriích; abstraktní (platonický) ráz významu v logicko-sémantických koncepcích; může být logicko-sémantická teorie zároveň psychosémantickou?
- ii) Sémantický atomizmus v psychosémantice - karteziánské paradigma kognitivní vědy a sémantický atomizmus; teorie J. Fodora jako prototyp psychosémantické atomistické teorie; Fodorova interpretace Fregy; inferenční schéma; argumenty proti atomistickému pojetí: problém identity mentálních stavů, kategoriální chyba; neadekvátnost aplikace logicko-sémantických principů v psychosémantické teorii.
- iii) Strukturalistická sémantika – individuace významu podle identity a rozdílnosti, sémantický holizmus; teorie F. de Saussura a její dvě interpretace: holistická a nomenklaturní (sémiotická); delimitace a induktivní povaha strukturalistické abstrakce; pojem reflektující abstrakce (Piaget); relativita entit v rámci struktury, specifikace entit na základě identity; strukturalistický útok proti atomistické sémantice, Quinovo zpochybnění pojmu analytičnosti a synonymie; empirická zakotvenost strukturalistického zkoumání, jeho odlišnost od logicko-sémantické abstrakce; může být strukturalistická teorie významu zároveň psychosémantická?
- iv) Strukturalismus v psychosémantice – empirická zakotvenost strukturalistické metodologie; teorie G.A. Kellyho jako psychologická aplikace strukturalistického myšlení; využití teorie množin v mapování sémantického prostoru; statut induktivně získaných entit (významových jednotek) modelování struktury sémantického prostoru.

Literatura

Povinná:

Peregrin, J. (1999). *Význam a struktura*. Praha: OIKOYMENH (s. 25-71).

Volitelná:

Fodor, J. (1987): *Psychosemantics*. Cambridge: The MIT Press/A Bradford Book.

Fodorová J.D. (1980). *Theories of Meaning in Generative Grammar*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. (s. 9-61).

Frege, G. (1992): *O smyslu a významu*. *Scientia et philosophia*, 4., str.33-75.

Ogden, C.K., Richards, I.A. (1946). *The meaning of meaning*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.

Peregrin, J. (1999). *Význam a struktura*. Praha: OIKOYMENH (s. 113-143).

Piaget, J. (1971). *Štrukturalismus*. Bratislava: Pravda.

Quine, W. van O. (1995). Dvě dogmata empirizmu. In: Peregrin, J., Sousedík, S. (Eds). *Co je analytický výrok?* (s. 79-100). Praha: OIKOYMENH.

Saussure, F. de (1996). *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Academia.

Tichý, P. (1996). *O čem mluvíme?* Praha: Filosofie.

II. Výzkumná paradigmatata v psychosémantice (předpokládaná doba prezentace: 4 hodiny)

1. Behavioristický přístup v psychosémantice – význam v termínech verbálního chování a teorie učení (Skinner); mediační teorie významu, pojem sémantického prostoru (Osgood).

Výzkum:

- i) metoda sémantického diferenciálu – konstrukce, zpracování dat: faktorová analýza, index konotativní nasycenosti; hypotéza univerzálních sémantických dimenzí a její testování v mezikulturních výzkumech; nonverbální verze sémantického diferenciálu
- ii) metoda asociačního experimentu – tradice před behaviorizmem, koncepce asociačního významu (Deese), nomotetický přístup ve výzkumu asociačního významu.

Cvičení: ukázka užití sémantického diferenciálu při výzkumu konotativní nasycenosti výrazů v různých druzích textů.

Literatura

Povinná:

Smékal, V. (1990). Psychosémantické metody. In L. Maršalová (Ed.), *Metodológia a metódy psychologického výzkumu* (s. 298-302). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Volitelná:

Bentler, P.M., Lavoie, A.L. (1972): A nonverbal semantic differential. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 11, 491-496.

Deese, J. (1962). Form class and the determinants of associations. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 1, 79-84.

Deese, J. (1965). *The structure of associations in language and thought*. Baltimore: The John Hopkins Press.

- Ogood, E.C., Suci, G.J., Tannenbaum, P.H. (1957). *The measurement of meaning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Ross, J. (1965). Change in the use of the semantic differential with a change in context. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 4, 148-151.
- Tanaka, Y., Oyama, T., Osgood, Ch. (1963). A cross-culture and cross-concept study of the generality of semantic space. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 2, 392-405.

2. Kognitivistická tradice v psychosémantice

Chomského kritika Skinnerovy teorie verbálního chování, Fodorova kritika mediační teorie; předpoklad autonomních kognitivních struktur/jazykových kompetencí; rozdíl významu a inferenčních schémat;

Výzkum:

i) Zkoumání sémantické podobnosti/rozdílnosti a zkoumání hierarchických sémantických struktur, zkoumání sémantických vztahů operacemi s objekty – metoda třídění objektů a klastrová analýza (G.A. Miller, Johnson); další metody a výzkumy – rating podobnosti, kreslení stromových grafů, výběr párů podobných slov aj.; zpracování dat mnohorozměrným šklováním;

Cvičení – ukázka Millerovy metody třídění objektů a zpracování klastrovou analýzou.

ii) Zkoumání sémantických vztahů na množině atributů – kontrastní model (Tversky), aplikace formální pojmové analýzy (Heller),

Cvičení: ukázka formální pojmové analýzy na matici objektů a atributů

Literatura

Povinná: Heller, J. (1994). Semantic structures. In Albert, D. (Ed.), *Knowledge structures* (str.117-150). Berlin: Springer-Verlag.

Volitelná:

Beals, R., Krantz, H.K., Tversky, A. (1968). Foundations of multidimensional scaling. *Psychological Review*, 75, 127-142.

Fillenbaum, S., Rapoport, A. (1971). *Structures in the subjective lexicon*. New York: Academic Press.

Fodor, J. (1965). Could meaning be an r_m ? *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 4, 73-81.

Fodor, J. (1966). More about mediators: A reply to Berlyne and Osgood. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 5, 412-415.

Johnson, S.C. (1967): Hierarchical clustering schemes. *Psychometrika*, 32, 241-254.

Osgood, C. (1966): Meaning cannot be r_m ? *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 5, 402-407.

Shepard, R. N., Romney, K.A, Nerlove, S.B. (Eds.) (1972). *Multidimensional scaling – Theory and applications in behavioral sciences (Vol. II.)*. New York: Seminar Press.

Tversky, A. (1977). Features of similarity. *Psychological Review*, 84, 327-352.

Tversky, A. (1982). Similarity, separability and triangle inequality. *Psychological Review*, 89, 123-154.

Wille, R. (1996). *Formale Begriffsanalyse - Mathematische Grundlagen*. Berlin: Springer.

3. Konstruktivistická tradice v psychosémantice

Shody a rozdíly předpokladů psychologického konstruktivismu a kognitivistického paradigmatu; psychologický a sociální konstruktivismus, teorie osobních konstruktů G.A. Kellyho jako základní teorie psychologického konstruktivismu, její metodologická a aplikační stránka: metoda repertoárových rolí a využití v psychoterapii, psychologii organizace a řízení a jinde; možnosti zpracování dat REP-testu: faktorová analýza, index kognitivní komplexity.

Cvičení: práce s REP-testem

Volitelná:

Fransella, F., Bannister, D. (1977). *A manual for repertory grid technique*. London: Academic Press.

Kelly, G.A. (1955). *The psychology of personal constructs*. New York: Norton & Company.

III. Test sémantického výběru (předpokládaná doba prezentace: 2 hodiny)

1. Test sémantického výběru (TSV) – tradiční pojetí: způsob testování, zpracování a interpretace dat; nedostatky tradičního TSV – vázanost na stereotypní atributy, povrchní a zavádějící zpracování dat; další vývoj TSV - optimální škálování TSV jako prostředek zobrazení dat, aplikace v nomoteticky orientovaných výzkumech s TSV.
2. Idiografický přístup v užívání TSV - modifikace TSV k diagnostice osobních konstruktů; TSV jako projektivní test; potřeba aplikace analýzy položek TSV a její kroky; transformace datové matice TSV; klasická analýza položek TSV (založená na analýze rozptylu) a její úskalí; pravděpodobnostní analýza položek TSV, Raschův model a specifická objektivita; využitelnost metod zobrazení výsledků pro interpretaci – zakreslení osobních konstruktů, korespondenční analýza, formální pojmová analýza.
3. Principy interpretace dat TSV, TSV jako test spojující kvantitativní přístup s přístupem kvalitativním; modifikace postupů analýzy položek, která umožňuje kvalitativní zacházení s výsledky.

Literatura

Povinná: Urbánek, T. (2003). *Psychosémantika*. Brno: PsÚ AV/Pavel Křepela. (bude specifikován rozsah)

Volitelná:

Andrich, D. (1976). *Rasch models for measurement*. New Delhi: SAGE Publications.

Fischer, G.H. (1968). *Einführung in die Theorie psychologischer Tests*. Bern: Hans Huber.

Rasch, G. (1966). An item analysis which takes individual differences into account. *The British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 19, 49-57.

Urbánek, T. (1999). Metodologické otázky zpracování testu sémantického výběru: předběžné sdělení. In Blatný, M., Svoboda, M. (Eds.), *Sociální procesy a osobnost 99` : Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova universita.

IV. Prezentace seminárních prací-studie s revidovaným TSV a diskuze (předpokládaná doba prezentace: 2-3 hodiny)

Požadavky pro absolvování:

- a) provedení idiografické studie s revidovaným TSV a její prezentace (detailní instrukce budou konkretizovány v průběhu kurzu) nebo zpracování nějakého teoretického tématu z oblasti psychosémantiky (téma je nutné předběžně konzultovat)
- b) složení kolokvia